

И, на крају, поменимо само да рад на „вајању” изговора представља један филигрански посао, ексклузиву која се ради са љубављу, као кад вајар од комада дрвета направи лепу скулптуру. Нема већег задовољства и поноса него кад група пољских студената славистике из Гдањска, која је недавно у неформалној посети нашој земљи пожелела да сврати на Филолошки факултет у Београду и један дан проведе на Катедри за славистику са студентима свих година полонистике, на крају дружења истакне како студенти београдске полонистике имају одличан пољски изговор.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Łamańce językowe – Wikicytaty.
Madelska L. Witaszek-Samborska M. *Zapis fonetyczny. Zbiór ćwiczeń*. Poznań, 2000.
Majewska-Tworek A. *Szura, szumi i szeleści. Ćwiczenia fonetyczne nie tylko dla cudzoziemców*. Wrocław, 2010.
Ostaszewska D. Tambor J. *Fonetyka i fonologia współczesnego języka polskiego*. Warszawa: PWN, 2004.

РАБОТА ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПРОИЗНОШЕНИЯ СТУДЕНТОВ БЕЛГРАДСКОЙ ПОЛОНИСТИКИ

Работа является попыткой представления методов, используемых в преподавании польского языка студентам белградской полонистики, в целях достижения большой степени билингвизма. Поскольку по своей природе польский язык относится к типу языков, в которых доминируют согласные, проблемы, возникающие в процессе усвоения этого языка в инославянской среде, связаны не с гласными, а с согласными и их распределением. По мнению многих лингвистов, польский язык, среди славянских языков, один из сложнейших, если речь идет о произношении. Поэтому необходимы хорошо продуманные упражнения, чтобы носитель сербского языка мог привыкнуть к сочетаниям согласных, характерным для польского языка. В докладе указывается на необходимость соединения лингвистической теории с практическими упражнениями в целях преодоления сложности произношения на ранних этапах изучения польского языка.

Мина М. Ђурић¹

Филолошки факултет

Универзитет у Београду

https://doi.org/10.18485/mks_knsjkk.2017.ch8

удк:
371.3::821.163.41
371:004

МОГУЋНОСТИ ПРИРУЧНИКА ЗА ИНТЕРНЕТ И КЊИЖЕВНОСТ У НАСТАВИ

Имајући у виду циљеве и основне исходе у доменима припремања студената за извођење савремене наставе српског језика и књижевности у компаративном, интердисциплинарном и интермедијалном контексту са другим словенским и светским изучавањима језика, књижевности и културе, у раду се испитују неке могућности приручника за проучавање односа интернета и књижевности у настави. Свестраност, сложеност и разгранатост питања које се везама интернета и књижевности у настави пружају (активност реципијента нелинеарног текста, динамизовање читалачких стратегија, особености хипертекста и хипермедијалности као основа књижевности дигиталног модернизма и др.) подразумевају и промишљања о организацији савремене образовне праксе, у виду једног од актуалних теоријско-методолошких праваца дискусије поводом могућих типова промена у процесима модернизације наставе књижевности.

Кључне речи: књижевност, интернет, настава, корелација, историја књижевности, поетика књижевности дигиталног модернизма, приручник.²

Поред разумевања процеса и последица медијаморфоза (уп. Fidler 2004), нарочито у књижевним текстовима настајалим у 20. и 21. веку, као и проматрања о заснованости укључивања таквих остварења у наставне процесе на различитим образовним нивоима, један од резултата истраживања о могућностима приручника који би се бавио односима интернета и књижевности у настави³

¹mina.m.djuric@gmail.com

² Текст је настао као резултат рада на пројекту Института за књижевност и уметност, Београд, Смена поетичких парадигми у српској књижевности двадесетог века: национални и европски контекст (178016), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

³ Основне премисе овог истраживања проистекле су из сарадничког искуства аутора на предмету који се бави корелацијом интернета и књижевности у настави. Већ више од једне деценије у оквиру студијских програма Катедре за српску књи-

био би и истицање начина повезивања већег броја диференцираних области, које услед другости медија, променом корпуса и/или истраживачких тежишта, подстичу и разноврснију методологију стварања, предавања и тумачења текста, што поткрепљује и прилике за интердисциплинарне приступе књижевности у основним и средњим школама.⁴ Уколико се има у виду да и у другим истраживачким центрима постоје на сродан начин постављене интермедиијалне корелације међу пољима изучавања (нпр. Рачунарска хемија, Рачунарска графика, Рачунарска лингвистика и др.), претпоставке поводом основних циљева, очекиваних постигнућа и предвиђаних исхода предмета посвећеног темама у вези са интернетом и књижевности у настави воде и ка питањима књижевноисторијске детерминисаности поетике електронске, виртуалне и дигиталне књижевности, као и стратегија њихових рецепција, интерпретација и критичарског вредновања на различитим нивоима, а у контексту текстова из канона школских и студијских програма.

Како би потенцијални приручник,⁵ усредсређен на проблеме и изазове *лиџернејша*,⁶ на одговарајући начин пратио аспекте опцртаних планова и антиципираних резултата, засигурно би у

жевност са јужнословенским књижевностима Филолошког факултета Универзитета у Београду, реализују се часови на једносеместралном изборном предмету Интернет и студије српске књижевности, односно Интернет и књижевност у настави. Захваљујући заинтересованости и посвећености колега и студената, настава се на предмету годинама успешно одвија. Предмет који припада групи психолошких, педагошких и методичких дисциплина током протеклог периода су водили и на њему сарађивали доц. др Предраг Станојевић, проф. др Бошко Сувајић, проф. др Ненад Николић, мр Миодраг Павловић, проф. др Љиљана Бајић, др Тања Ракић, мср Бранко Вранеш и др Мина Ђурић.

⁴ О могућностима и потешкоћама примене интернета у настави српског језика и књижевности у основним и средњим школама в. Станојевић 2008: 193–203; поводом начина инкорпорирања дигиталних садржаја као упоришта за стваралачке активности у настави књижевности в. Павловић 2014: 286–297; о закључцима проистеклим из изучавања веза интернета и књижевности на дипломским академским студијама в. Stanojević 2007: 632–641.

⁵ Међу постојећим приручницима, по сродности и разликама, у овој дискусији уп. и Browner, Sears, Pulsford 2000.

⁶ За полисемију овог термина в. Gordić-Petković 2004: 83.

себи садржао делове који би из теоријске перспективе, у виду речника и/или појмовника, са адекватним прилозима из хрестоматије критичких и есејистичких погледа на назначену тему и уз препоручен избор из вебблиографије, образлагали одреднице које се јављају у сферама прожимања интернета и књижевности, а између осталих и појмове као што су електронска, виртуална и дигитална књижевност, нелинеарно писмо, текстон, хипертекст, медијаж, хипермедиијалност, сајбер драма, сајбер роман, твитер проза, СМС роман, роман у мејловима, роминг роман, веб-издање, сајбер читалац, веб-култура, интерактивна проза, интернетски наратив, електронски дискурс, интерактивна настава, електронско учење, е-књига, рачунарска, информатичка, медијска, дигитална писменост, образовни софтвери и софтверски инжењеринг у настави књижевности, читач и многе друге. Поетички дубоко заснован циљ оваквог *лосарија лиџернејша* била би мотивација ученика и студената за испитивања која подразумевају претпоставке и анализе у вези са тим како након треће медијаморфозе (уп. Fidler 2004: 113–185), кроз ангажовања компаративних и интердисциплинарних приступа, долази до промене погледа на грађу из историје српске и словенских књижевности у оквирима светске, и то у домену истицања аспеката историје нелинеарног текста и његових преображаја, као погодних за изучавање најаве поетике књижевности дигиталног модернизма у настави (уп. Pressman 2014). Увиђањем како услед медијалне долази и до поетичке промене, овакав приручник би представио и потврдио основну хипотезу у вези са тим да је литература дигиталног модернизма у ствари књижевноисторијски припремљена (уп. Gir 2011; Pressman 2014), што би утицало на донекле измењено сагледавање књижевности претходних епоха,⁷ а нарочито литеарних остварења у којима је нека врста материјалности текста изразито наглашена (уп. Гордић Петковић 2015: 248).

У ширем смислу речи, извесне типолошке одлике *историје мишљења мрежом*, у оквирима поетике варијантности, отворене

---

⁷ Поводом интригантног размишљања о томе да ли и колико, према некаузалном времену књижевности, аутори из прошлости имају прилике да плагирају ауторе из будућности в. Bajar 2010.

структуре дела, активне улоге рецепијента и контекста, уочавају се још од усмене књижевности (уп. Foley 2012),⁸ док се „промена у медијским екосистемима” усмено/писано кроз античку књижевност и културу тумачи као основа за проучавање свих каснијих медијалних промена (Kennerly, Pfister 2018: 6). Повезујући корелацијску парадоксалност (бес)коначности протејске природе усменог и дигиталног текста, кроз видове хипермедијалне платформе и *књије-чвора*,⁹ Фоли указује на значај интерактивне доступности разноврсних контекстуалних информација и честу угроженост динамички ограничавајуће рецепције дела у линеарној, једномедијалној организацији текста (уп. Foley 2005: 233–263). Важност не(пре)познате *виртуалне заједнице* (уп. Rheingold 1993) за конституисање смисла литерарног остварења *друге усмености*, проистекле као последице појаве и утицаја електронских медија (уп. Ong 2002: 10), претпоставља и (ре)активност предтекста *глобалној чиијалишији*,¹⁰ које интензивира уланчавање (не)предвидљивих асоцијација из баштине *колективних* и *интериничних библиотеке* (уп. Вајар 2009), и то не искључиво књижевних токова. Стога, на нивоу друштвених, технолошких и културолошких упоришта, издвајање књижевноисторијске условљености извесних одлика литературе дигиталног модернизма (уп. Pressman 2014), поред скицирања динамике разноврсних медијалних утицаја на књижевни жанр, доприноси и истицању промене рецепцијске парадигме – након маркирања кључне речи или одређења

⁸ О упоредивости карактеристика жанра СМС романа са поетичком парадигмом усмене књижевности – односима варијантности, формулативности, интерактивности стваралаца и рецепијената, али и о везама које овај жанр успоставља према експресионистичкој употреби елемената *поетске телеграфије* или модернистичким аспектима тока свести – в. Ђурић 2012: 52–61.

⁹ У том смислу уп. и странцу чуведеног пројекта којим се Фоли бавио (<http://pathway-sproject.org/>), последња посета 10. 9. 2017), као и богату збирку архивираних аудио и видео записа Универзитета у Кембриџу (<http://www.oralliterature.org/collections/>), последња посета 10. 9. 2017).

¹⁰ У оквирима креирања и активирања веза глобалне библиотеке (не)литерарних остварења уп. Маклуаново становиште о променама које је условила електронска средина: „Električno pisanje i brzina, trenutno i neprestano, obasipaju čoveka brigama svih drugih ljudi. On opet postaje plemenac. Ljudska porodica ponovo postaje jedno pleme” (Makluan 1971: 221).

кроз помно и аналитички усредсређено примање дела, превагу узима праћење које је дисперзивно, непредвидљиво и зависно од појединачног случаја, а према немогућој сагледивости контекста који је рецепијент у прилици да активира, како из дијахроније других медија, тако и из синхроније потенцијалних хипертекстуалних веза, услед тежње ка формалној и смисаоној потпуности у моментима рецепције, могло би се назвати (*мулти*)*модалним*.¹¹

Иако би тип *мултимодалној чиијања* у својим могућим подврстама обухватао и *скакућаво* (Павић 2005: 57–58), односно *сикакито-чиијање* (уп. Кар 2013: 7, 117–118), за разумевање претеча извесних одлика књижевности дигиталног модернизма посебно је важна интерпретација потекла из карактеристика подврста које би се могле именовати као *шенишо* и *вортекс модално чиијање*. *Тенушо-чиијање*, односно *шенишо-рецеиција*, означила би дужу концентрацију пажње на одређеном сегменту, који у контексту постаје наглашено издвојен и обележен као могући хронотоп суспрегнутих асоцијација ка другим појмовима,¹² након чега следи *вортекс-модално чиијање*, у виду рецепције која подразумева максимални коефицијент узајамности привидно удаљених елемената, подвргнутих непрекидном, вишесмерном, вртложном флуиду живог механизма формалног и садржинског превредновања међупротежних књижевних и/или културних парадигми.¹³

У оквирима тако постављених принципа мултимодалног читања дигиталне књижевности, увиђа се, на пример, да унутрашња, нелинеарно-асоцијативна садржајност само наизглед линеарне структуре тока свести (уп. Петровић 2013: 49), позната из остварења англосаксонског модернизма (нарочито дела Џејмса Џојса и Вилијама Фокнера), а стваралачки реципирана у српској, словенским и другим књижевностима 20. века као најизазовнија међу поетичким провокацијама и посебно присутна у романима

¹¹ За уочавање разлика овде актуализованог *мултимодалној чиијања* у односу на вишесферне анализе *мултимодалне писмености*, као и *теорије мултимодалности* у контексту промена читања током електронског доба уп. Birkerts 1994, Kress, van Leeuwen 2001, Kress, Jewitt 2003.

¹² О значењу термина *шенишо* у сфери музичких релација уп. Vukičević 2006.

¹³ Поводом поетичких карактеристика вортицизма као уметничког правца уп. Pound 1914: 153–154.

са доминацијом јунака урбаних пејзажа, својим устројством, композицијом и иманентном организацијом предвиђа и неке од елемената текстуалних навигација у савременим системима сајбер простора. У анализи хронотопа кинетичке протежности јунака кроз град, брзине промета и снаге утисака паралелне виртуалности хипнотичког света огласа, плејаде читалачких покрета усмерених ка рекламном дискурсу урбане средине и типова читања кроз медијална посредовања таквих трансфера, истиче се геометријски ритам синаптичких судара свести приповедача, протагонисте, текста и реципијента, који је вишеструко усложњаван у етапама развоја нових медија. Ако се облици и методе уланчавања у техникама тока свести могу разумети као својеврсне претече хипертекста и хипермедијалности,¹⁴ тиме се заправо потврђује на које начине најекстремнији параметри модернистичке књижевности формирају један од канонских аспеката књижевности дигиталног модернизма (уп. Јоцић 2015: 241). Уколико је уместо одређеног типа унутрашњих говора, као непосредованог приказа свести јунака, преовладао хипертекст и као својеврсна актуализација (над)свести текста, претходна ослобађања од ауторитета приповедача или материјализације текста у виду књиге, усмеравају претпоставку о тоталном футуристичком текстуалном поретку *хиперпростора*, кроз кога ће се кретати читалац, све док тај хронотоп не буде без посредства конституисан директно у свести реципијента. Стога је и очекивано, кроз парадигму *шенијо* и *воршекс модалној чиињања*, поставити питање у вези са тим који ће екстремни аспект књижевности дигиталног модернизма постати канонски елемент будуће поетичке парадигме, што би се у одговарајућем приручнику, кроз систематизацију досадашњих изазова проучавања и дискусија о корелацији интернета и књижевности у настави, засигурно и проблематизовало.

Поменути методама *шенијо* и *воршекс модалној чиињања*

¹⁴ У вези са тим уп. и следеће запажање о наглашеним променама које подстиче „култура екрана” у односу на „културу странице”: „Начин на који функционише хипертекст требало би да се подудара са начином на који функционише људски мозак – ослањајући се на законе асоцијација и сличности који дејствују другачије него алфаветска и нумеричка класификација података” (Гордић Петковић 2015: 247). За анализу појединачних примера в. Pressman 2014: 113–126.

издвајају се и могућности анализе начина интерполација различитих облика мултимедијалности у делу. У шестој књизи *Животија и назора блајородној јосјодина Трисџрама Шендија*, на почетку четрдесетог поглавља, коментаром досадашњег поступка излагања, Тристрам закључује: „[...] nimalo ne sumnjam da ću biti kadar da u podnošljivo-pravoj liniji nastavim povest moga strica *Tobija* kao i moju sopstvenu. Dakle, [...] To su one četiri linije kojima sam se ja kretao kroz svoju prvu, drugu, treću i četvrtu svesku” (Stern 2011: 471). Како цитирати четири наративне линије које се исцртавају на тој страници Стерновог романа, а које су од изузетне важности за разумевање статуса дигресија у тексту и начина на који их ауторефлексивна перспектива јунака реципира? У последње време поступак је скоро подразумевајући: одласком на неки од сајтова на коме се налази дигитализована верзија романа *Трисџрам Шенди* и једноставним копирањем слике.¹⁵ Међутим, колико је то некада представљало изазов, сведоче и разлике које су се међу опцртаним линијама приповедања појављивале у неким штампаним издањима.¹⁶ Сродна вишемедијална „провокација” јавља се и у шестој глави Павићевог дела *Шешир од рибље коже*: „У Микаинином сну лебдела су два дивна конца звука, а затим се појавио ковчежић, отворио се и на његовом поклопцу било је исписано неколико златних речи и бројева, које Аркадије прочита, али не разумеде: [...] И то јој рече. А затим, он отвори врата Микаининог кавеза и пусти све снове у свет. И њен са њима” (Павић 1996: 42–44). Након двотачке следи својеврсна визуална демистификација тог „кључа будућности” „златних речи и бројева”, што се појављује као укрштај женских и мушких снова, пуштених „у свет” (Павић 1996: 36, 43–44), у „ковчежићу”, који је, у ствари, сада скоро „антички” модел усијаног екрана ноутбука са почетка 90-их година 20. века („IBM – Notebook ThinkPad 500”, Павић 1996: 43). У петом поглављу другог дела сајбер романа *Ми, избрисани Сло-*

¹⁵ В., нпр., <http://www.tristramshandyweb.it/testo/vol6/v6ch40.html>, последња посета 10. 9. 2017.

¹⁶ Уп., нпр., Sterne 1849: 287 и Sterne 1873: 72. Разлике у формама приказаних линија умногоме мењају перспективу тумачења позиције, врсте и функције дигресија у израженој метапоетичкој свести о структури текста.

бодана Владушића, пре него што на улицама „virtuelnog Pariza” јунак сусретне многа „matematički lepa lica” (Vladušić 2013: 145), налази се у једном локалу, где, услед мистериозних догађаја и из реакција присутних људи покушава да ишчита евентуалан траг ка разрешењу ситуације: „I tada sam dobio SMS obaveštenje da neko ko je u blizini želi da mi pošalje nešto na moj mobilni, preko *bluetooth*-a. Okrenuo sam se ponovo prema gomili... [...] ...ali nisam ni po čemu mogao da pogodim ko je taj neko. Pritisnuo sam *yes*” (Vladušić 2013: 138–139). Између назначених пауза у тексту овог романа ситуирана су три реда познатог емотикона који представља насмејано лице, дакле, укупно шездесет шест *смајлија*. Док би уз усмено читање Стерновог текста била неопходна, на пример, табла за цртање линија или пак неко друго средство којим би се линије представиле, уз читање Павићевог дела наглас потребан, рецимо, одговарајући снимак наведеног модела уређаја (пошто је могућност да се другачије има увид у предметност сразмерно ретка), у случају усменог читања одломка Владушићевог романа би, без обзира на начин визуализације, однос семантичког и семиотичког у овом делу текста и даље остао енигматичан и отворен за тумачење, а посебно у вези са његовом репетитивношћу у роману – од варијаната интерпретације једноличности, извештачености, маскираности, незаинтересованости групе, до обезличености звука, суштински пасивне или изманипулисане гомиле и других варијација о појавности наизглед присутних, а у бити избрисаних чланова друштва. Ако се у наведеним примерима, имајући у виду предметност дела, утврђује да „prostorni odnosi između znakova” ипак „odgovaraju [...] odnosima između stvari” (Moris 1975: 42), а тиме се и поспешује разноврсност интерпретације полисемантичне семиотике текстуалности, то значи да би и простор теоријског текста или приручника, посвећеног анализи ових и сличних примера, требало да обухвата и подразумева могућност медијалне вишеслојности тумачења текстуалних и вантекстуалних структура.¹⁷

¹⁷ У вези са тим уп., нпр., како је организована платформа хипермедијалних текстова који се заснивају на изучавању књижевног дела Џејмса Џојса, а који се, услед инкорпорирања визуалних, аудитивних и других хипертекстуалних садржаја, са тешкоћом усредсређују на папирну форму (<http://hjs.ff.cuni.cz/>, последња посета 10. 9. 2017).

Када се узме у обзир бахтиновска перспектива, према којој „чути само један језик у роману значи ослушквати интерес само једне друштвене групе” (Јерков 1996: 129), јасно се истиче да је тип романа какав је *Финејаново бдење* (Јоусе 1975), као вишејезично текстуално упориште етимске, квантне фикционалности,¹⁸ заснован, а вероватно једино и могућ, у утопијској идеји отеловљеног тумачења кроз мноштво читалаца, у бескласју полигЛОСИЈЕ као идеалног херменеутичко-комуникативног обрасца, што је пример демократичности и нерестриktivности, доминантних када је у питању и активност рецепијената књижевности дигиталног доба (уп. Kardon 2013: 81). У дигиталној поставци таквог типа романа, својеврсни редакторски приступ читалаца у истраживању дела са израженим хипертекстуалним везама које, кроз увид у варијанте из бележака, нотеса, писама, лектире аутора и другог, указују на порекло и генезу појединачних речи и сегментата у тексту, омогућава да „процес писања” буде „саставни део објављеног текста” (Van Hulle 2008: 139 и даље)¹⁹ и потврђује утисак да се дело управо пред читаоцем ствара. Енигма хипертекста се усложњава до приче *Појодне* Мајкла Џојса (Јоусе 1990), где су одређене везе невидљиве и условљене претходним корацима (уп. Арсет 2015: 273), те ма колико би се могао замислити *менаџер хипертекста*, и колико год би се усавршавале транслаторне и лудичке рецептивне вештине читања, *лијтернаути* таквих остварења (уп. Kardon 2013: 83) априори пристају на демократичан статус подједнако важних улога прочитаних и непрочитаних одломака текста. Одлучити се само за један медијум дела, у Павићевој интерактивној прози, која се на претходан низ примера саговорнички наставља, значило би не омогућити сусрет полиморфних и полимедијалних ентитета, сабраних у реченици немогућег „Епилога” *Звезданој илашија, асијролошкој водича за неупућене*: „Dragi čitaoci, vreme je da se upitate kuda vas je odveo bog priče?”, а тиме и укинуги читаоцу можда једину божанску моћ – када већ

¹⁸ О поставкама квантне (теорије) књижевности на примерима дела Џејмса Џојса и Милорада Павића в. Ђурић 2017: 115–130.

¹⁹ Поводом феномена хипертекстуалне демократизације дела и анотација в. Landow 2006: 45.

њега „nema ko da izbavi“, да бар он руководи причом, макар и по цену спасавања јунака (Pavić 2006: 159–160).²⁰ *Бој приче* уступа разрешавање поглавља читаоцу-претраживачу, од чије умешности претраживања,²¹ као, у ствари, начина ангажовања *шенишо* и *воршекс* модалној *чишања*, директно зависи онтологија приче.

Екоова концепција *ошвореној дела* (уп. Есо 1989), проматрања о питањима интертекстуалности код Кристеве (уп. Kristeva 1980: 64–91), развој Нелсонове теорије хипертекста (уп. Nelson 1987), постструктуралистички интерес за граматиологију код Дериде (уп. Derrida 1997), ризомско устројство књиге *Хиљаду равни* Делеза и Гатарија (уп. Deleuze, Guattari 1987), околности су које претходе, прате и/или омогућавају развој услова за преобликовање модернистичких, авангарних и постмодерних поступака кроз стварање и тумачење дигиталних аспеката књижевности, и то пре свега у оквирима разраде идеја о одступањима „од текста као једнодимензионалног линеарног простора“ (Петровић 2013: 49), што се на различите начине актуализује кроз примере дела каква су *Сјо хиљада милијарди њесама* Кеноа, *Школице* Кортасара, *Ако једне зимске ноћи неки џушник* Калвина или *Хазарски речник* и *Предео сликан чајем* Милорада Павића (уп. Петровић 2013: 49; Gir 2011: 154–156). *Анајомија мултимодалној чишања* наведених остварења, у *шенишо* и *воршекс ефектима* неумитна као својеврсна припрема за изучавање одлика дигиталне књижевности на различитим нивоима, придобија сликовито поређење статуса реципијента дисконтинуираних текстова са утисцима времена и простора потеклим из перспективе промишљања о доживљају путника у авионској летелици:

„Letenje je suprotno putovanju: prolaziš kroz neki prostorni diskontinuitet, iščezavaš u praznini, pristaješ da ne budeš ni na jednom mestu u jednom trajanju koje je takođe neka vrsta vremenske praznine; potom ponovo iskršavaš, na nekom mestu i u nekom trenutku koji nisu ni u kakvoj vezi sa mestom i vremenom u kojima si iščezao“ (Kalvino 2016: 212; подвлачења М. Ђ.)

²⁰ Уп. <http://www.khazars.com/sr-YU/bik-i-vaga-1>, последња посета 10. 9. 2017.

²¹ Поводом размишљања о (не)адекватностима претраживања мреже у односу на трагања за есенцијом књижевности в. Петровић 2017: 119–121.

Актуализовање метафора *ишчезавања* и *искрсавања* *прекинутих прича* или *промаклих чишања*, у виду „delova koje tek treba sklopiti i rasklopiti“ (уп. Kalvino 2016: 212, 258, 117), у својеврсној хиперлинкованој библиотеци „neobaveznih poglavlja“ (уп. Kortasar 2012: 55), прокламује појединачну околност *мултимодалној чишања* *уметничким делом по себи*.²² У том смислу се и запажа како, након интензивног дијалога са (пост)модернистичким остварењима, у литератури дигиталног модернизма форма дела подразумева и образац текстуалног трансфера (уп. Есо 1989: 14; Jerkov 1992: 175), односно експлицитну пројекцију неке врсте *кинејичке књижевности*. Стога се услед околности које обухватају условљеност иманентне поетике текста у односу на медиј и његову конвергенцију,²³ може говорити не само о облицима *нове шексјуалности* (уп. Јерков 1996: 113–180) већ и о структури *нове шексјуалне медијалности*, која успоставља ефективне саодносе између технологије, медијских, комуникацијских средстава и литературе, што би засигурно ангажовало посебну пажњу приручника посвећеног темама интернета и књижевности у настави, али подстакло и друге научне гране да се, поводом аспеката промена текстуалности медија у властитим областима, осврну и на теоријско и критичко мишљење о овом предмету кроз поље књижевности. Тако би *шенишо* и *воршекс мултимодална чишања* *нове шексјуалне медијалности* поспешила и упоришта за креативна интердисциплинарна испитивања књижевности.

На основу претходних разматрања може се закључити да идеје које настава посвећена проучавањима корелације интернета и књижевности покреће представљају изразито актуалан теоријско-методолошки правац дискусије о варијантама поетичких преображаја у контексту стварања, проучавања и предавања књижевности, и то у оквиру интермедијалног и интердисциплинарног испитивања промена парадигми у литератури у од-

²² За могући пример тексту иманентног поступка *мултимодалној чишања* као *ошвореној дела*, насталог путем улаччавања сегмената у жанровски полиморфном облику, односно у виду библиотеке као „*димензије* у којој се текст реализује пред корисником“ (Гордић Петковић 2015: 247), уп. Кишов *Час анајомије* (Киш 1983).

²³ О примерима медијске конвергенције в. Fidler 2004: 44.

носу на друге области знања. Једно од најинтригантнијих интересовања које се назначеним проматрањем актуализује и чије се могућности одговора овако организованим излагањима кроз приручник предупредују засигурно је оно о форми и значењу евентуалног новог медија у 21. веку, његовог утицаја на промене књижевног текста, као и на методе заснивања иновативних поставки критичког ангажовања. Према том следу, имајући у виду динамику модернизма из првих деценија 20. века, можда би се могло очекивати да ће се најбоља међу постигнућима дигиталног модернизма тек умножавати.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Арсет, Е. Ј. „Нелинеарност и теорија књижевности“ (превео с енглеског Драган Бабић). *Лейојис Мајице српске*, год. 191, књ. 496, св. 3 (септембар 2015): 253–291.

Гордић Петковић, В. „Култура странице, култура екрана: читање у доба интернета.“ *Лейојис Мајице српске*, год. 191, књ. 496, св. 3 (септембар 2015): 245–252.

Ђурић, М. „Small Media Syndrome (SMS).“ *Jezik, književnost, komunikacija, Književna istraživanja*. Ур. V. Лопићи, В. Мишић Илић. Ниш: Филозофски факултет, 2012.

Ђурић, М. „Квант у књижевности – Џојс и Павић.“ *Прилози за књижевности, језик, историју и фолклор*, књига 83 (2017): 115–130.

Јерков, А. „Од нове текстуалности до културне поетике“, поговор *Сабраним делима Милорага Павића*. У: Павић, М. *За увек и дан више: њозорисни јеловник, Сабрана дела Милорага Павића*. Београд: Издавачка кућа „Драганић“, 1996.

Јоцић, М. „Отисци на дигиталном мору.“ *Лейојис Мајице српске*, год. 191, књ. 496, св. 3 (септембар 2015): 235–244.

Павић, М. *Шешир од рибље коже, љубавна прича*. Београд: Издавачка кућа „Драганић“, 1996.

Павић, М. *Роман као држава и групи ојледи*. Приредила Јелена Павић. Београд: Плато, 2005.

Павловић, М. *Сјреми се да љоворис*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2014.

Петровић, Г. *Прејраживач: зајиси*. Београд: Службени гласник, 2017.

Петровић, П. *Ојкривање љојалијетета: романи Расјика Пејровића*. Београд: Службени гласник, 2013.

Станојевић, П. „Примена интернета у наставу књижевности.“ *Књижевности и језик*, год. 55, бр. 1/2 (2008): 193–203.

Ђајар, Р. *Като да говоримо о књигато које нисмо прочитали?*. Prevela Snežana Kalinić, Београд: Службени гласник, 2009.

Ђајар, Р. *Anticipirani plagijat*. Prevela s francuskog Mira Popović. Београд: Службени гласник, 2010.

Birkerts, S. *The Gutenberg Elegies: The Fate of Reading in an Electronic Age*. Boston: Faber and Faber, 1994.

Browner S. Sears, R. Pulsford S. *Literature and the Internet: A Guide for Students, Teachers, and Scholars*. New York: Garland, 2000.

Deleuze, G. Guattari, F. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Translation and foreword by Brian Massumi. London, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987.

Derrida, J. *Of Grammatology*. Translated by Gayatri Chakravorty Spivak. Baltimore: John Hopkins University Press, 1997.

Eco U. *The Open Work*. Translated by Anna Cancogni, with an Introduction by David Robey. Cambridge: Harvard University Press, 1989.

Fidler, R. *Mediamorphosis: Razumevanje novih medija*. Prevela sa engleskog Aleksandra Popović. Београд: Clio, 2004.

Foley, J. M. „Oral Performance to Paper-Text to Cyber-Edition.“ *Oral Tradition*, 20/2 (2005): pp. 233–263.

Foley, J. M. *Oral Tradition and the Internet: Pathways of the Mind*. Urbana: University of Illinois Press, 2012.

Ѓир, Ѓ. *Digitalna kultura*. Preveo s engleskog Aleksandar Luj Todorović. Београд: Clio, 2001.

Gordiћ-Petković, V. *Virtuelna književnost*. Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2004.

Јерков, А. *Nova tekstualnost: ogledi o srpskoj prozi postmodernog doba*. Nikšić: Unireks, Београд: Prosveta, Podgorica: Oktoih, 1992.

Joyce, J. *Finnegans Wake*. London: Faber and Faber, 1975.

Joyce, M. *Afternoon, a story*. Watertown: Eastgate Systems, Inc, 1990.

Kalvino, I. *Ako jedne zimske noći neki putnik*. Prevela sa italijanskog Ana Srbinović. Београд: Plato Books, 2016.

Kar, N. *Plitko: kako Internet menja način na koji mislimo, čitamo i pamtimo*. Prevod Ognjen Strpić, Bojan Stojanović. Smederevo: Heliks, 2013.

Kardon, D. *Internet demokratija, Obećanja i granice*. S francuskog preveo Duško Vitas. Београд: Fabrika knjiga, 2013.

- Kennerly, M. Pfister, D. S.: „Introduction”, in: Kennerly M. Pfister, D. S. (eds.). *Ancient Rhetorics and Digital Networks*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 2018.
- Kiš, D. *Čas anatomije*. Zagreb: Globus, Beograd: Prosveta, 1983.
- Kress, G. Van Leeuwen, T. *Multimodal Discourse*. London: Routledge, 2001.
- Kress, G. Jewitt, C. (eds.). *Multimodal Literacy*. New York: Peter Lang, 2003.
- Kristeva, J. „Word, Dialogue, and Novel”, in: Roudiez, Leon S. (ed.), Gora T. et al. (trans.). *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Columbia U. P., 1980.
- Kortasar, H. *Školice*. Sa španskog prevela Silvia Monros-Stojaković. Zrenjanin: Sezam Book, 2012.
- Landow, G. P. *Hypertext 3.0: Critical Theory and New Media in an Era of Globalization*. Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, 2006.
- Makluan, M. *Poznavanje opština – čovekovih produžetaka*. Preveo sa engleskog Slobodan Đorđević, Beograd: Prosveta, 1971.
- Moris, Č. *Osnove teorije o znacima*. Prevod Radoslav Konstantinović. Beograd: BIGZ, 1975.
- Nelson, T. H. *Literary Machines*. Ed. 87.1. Swarthmore: Theodor Holm Nelson, 1987.
- Ong, W. *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. London and New York: Routledge, 2002.
- Pavić, M. *Zvezdani plašt: astrološki vodič za neupućene*. Beograd: Dereta, 2006.
- Pound, E. „Vortex.” *Blast*, I (June 1914): pp. 153–154.
- Pressman, J. *Digital Modernism: Making It New in New Media*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2014.
- Rheingold, X. *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Boston: Addison-Wesley, 1993.
- Stanojević, P. „Internet i studije književnosti.” *Savremene tendencije u nastavi jezika i književnosti*, zbornik radova. Pr. J. Vučo. Beograd: Filološki fakultet, 2007.
- Sterne, L. *Tristram Šendi*. Prevod s engleskog Stanislav Vinaver. Beograd: Dereta, 2011.
- Sterne, L. *The Works of Laurence Sterne: Containing the Life and Opinions of Tristram Shandy, Gent., Sentimental Journey Through France and Italy, Sermons, Letters*. London: Henry G. Bohn, 1849.

- Sterne, L. *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gent., The Works of Laurence Sterne*, in Four Volumes, Vol. II. Edited by James P. Browne. London: Bickers and Son, 1873.
- Van Hulle, D. „Hypertext and Avant-texte in Twentieth-Century and Contemporary Literature.” In: Schreibman, S. Siemens, R. (Eds.). *A Companion to Digital Literary Studies*. Oxford: Blackwell, 2008.
- Vladušić, S. *Mi, izbrisani*. Beograd: Laguna, 2013.
- Vukičević, B. *Muzički leksikon*. Beograd: Jezikoslovac, 2006.

ВОЗМОЖНОСТИ СПРАВОЧНИКА ДЛЯ ИНТЕРНЕТА И ЛИТЕРАТУРЫ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ

В реферате будут представлены основные концепции факультативного курса Интернет и литература в процессе преподавания, получившего аккредитацию и проводимого в течение нескольких лет в рамках программы обучения на кафедре сербской литературы с южнославянской литературой на филологическом факультете Белградского университета. Наряду с представлением целей курса, основных результатов в области подготовки студентов к современному подходу к преподаванию сербского языка и литературы в компаративном, междисциплинарном и межмедийном контексте с другими славянскими и мировыми методами изучения языка, литературы и культуры, а также с комментариями результатов предыдущих обзоров, проистекающих непосредственно из преподавательской практики, откроется рассмотрение возможностей справочника для изучения взаимодействия интернета и литературы в процессе преподавания. Именно разносторонность, сложность и разветвленность вопросов появляющихся при взаимодействии интернета и литературы (активность реципиента, повышение динамики читательских стратегий, поэтика гипертекста и гипермедийность, как основы изменений в цифровой литературе и т.п.) подразумевают актуализацию концепции справочника современной академической практики. Таким образом, с одной стороны, был бы внесен вклад в более удобный обзор хрестоматии теоретических и художественных текстов, занимающихся упомянутой темой, а с другой стороны, было бы подчеркнуто – каким образом взгляд на материалы по истории славянской литературы в рамках мировой, может быть изменен посредством задействования компаративных и междисциплинарных подходов, которые предоставляет обучение по литературе и интернету, как одно из весьма актуальных теоретическо-методологических направлений дискуссии о вариантах совершенствования преподавания литературы.